

## ΟΣΙΟΣ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΣ ΠΡΟΔΡΟΜΙΤΗΣ Ο ΕΞ ΑΡΤΗΣ ΑΓΙΟΡΕΙΤΗΣ ΚΟΛΛΥΒΑΣ

(Ο άγνωστος Άγιος της «εν Άρτη Εκκλησίας»)



Έρευνα: πρωτοπρεσβύτερος Δημήτριος Αθανασίου (χημικός)

### Εισαγωγικά

Η ερευνητική ενασχόλησή μου με την τοπική αγιολογία της «εν Άρτη εκκλησίας» μας επεφύλαξε μέχρι τώρα πολλές εκπλήξεις. Μια από αυτές ήταν και η ανακάλυψη ότι μεταξύ των Αγίων Κολλυβάδων συμπεριλαμβάνονταν και ο Όσιος Προδρομίτης ο εξ Άρτης.

Τα πρώτα στοιχεία, που βρήκαμε, είναι ότι γεννήθηκε στην Άρτα το 1730 και έλαβε το όνομα Χριστόδουλος. Στην Άρτα έμαθε τα πρώτα του γράμματα και αναχώρησε για το Άγιο Όρος, όπου ήταν μαθητής του Ευγένιου Βούλγαρη. Ο ίδιος υπήρξε δάσκαλος του αργότερα πατριάρχη Σεραφείμ Β'. Στο Άγιο όρος μπήκε στην ομάδα των Κολλυβάδων, δηλαδή των αντιευρωπαϊκών κληρικών και εχθρών του διαφωτισμού ή αλλιώς στο κίνημα «Αντίσταση στην αλλοτρίωση που προκαλούσε ο ευρωπαϊκός διαφωτισμός μεταξύ των Ορθοδόξων». Εδώ μετέβαλε και το όνομά του από Χριστόδουλος σε Χριστοφόρος. Έζησε στη σκήτη του Τιμίου Προδρόμου στο Άγιο Όρος, η οποία έχει εξάρτηση από τη Μονή των Ιβήρων και ήταν δάσκαλος στην Αθωνιάδα Ακαδημία.

### **Δυσκολίες στην έρευνα.**

Ως αρχικές βιβλιογραφικές πηγές της έρευνάς μας χρησιμοποιήσαμε τις εξής:

«ΤΟ ΔΟΚΙΜΙΟ ΠΕΡΙ ΑΡΤΗΣ ΚΑΙ ΠΡΕΒΕΖΗΣ» του Μητροπολίτη Σεραφείμ Ξενόπουλου, το βιβλίο του Αρχιμανδρίτη Χριστοφόρου Κτενά με τίτλο «Η Σύγχρονη Αθωνιάς και οι εν αυτή διδάξαντες από τα έτη 1845 - 1916» και ορισμένες άλλες δημοσιεύσεις για το κίνημα των κολλυβάδων.

Στην προσπάθειά μας να βρούμε επί πλέον στοιχεία για τον Όσιο αντιμετωπίσαμε δυσκολίες. Η πρώτη δυσκολία είχε σχέση με απόσπασμα από άρθρο του Αρτινού Γεωργίου Καρατσιώλη με τίτλο «Ακαρνάνας τους νυν λεγομένους Αρτινούς», όπου γράφονται και τα παρακάτω: «Με την ευκαιρία θα πρόσθετε κανείς εδώ - παρενθετικά - πως και για τον «Χριστόφορο τον Άρτινό», τον συγγραφέα του γνωστού βιβλίου «Ραντισμού στηλίτευσις» («εκείνου του παρά πάσιν γνωστού περι άναβαπτισμού των Λατίνων το οποίον έγράφη με τόσην έχθροπάθειαν με όσην ούτε ο ίδιος ο Καϊάφας ήθελε γράψει κατά του Χριστού, του Κυρίου ημών»), γράφεται ακόμα και το εξής κατά λέξη: **«Χριστόφορος αιτωλός ο εξ Άρτης» (Γ. Ι. Ζαβίρα (1872). (περιοδικό Σκουφάς τεύχ. 96/1975)**

Η δεύτερη δυσκολία ήταν, ότι υπήρχε και άλλος Χριστόφορος Προδρομίτης από τις Σέρρες και τα στοιχεία, που βρίσκαμε, αφορούσαν αυτόν. Ο εκ Σερρών Χριστόφορος Προδρομίτης είχε σχεδόν την ίδια μοναχική πορεία με τον Χριστόφορο Προδρομίτη εξ Άρτης, αλλά γεννήθηκε στις Σέρρες το 1822 και κοιμήθηκε στις 14 Αυγούστου 1916. Δηλαδή έδρασε σε διαφορετική εποχή. Σ' αυτό το θέμα μας βοήθησε η δημοσιευμένη εργασία του καθηγητή Σ. Πασχαλίδη «Άλλοι Κολλυβάδες συνεργοί του συγγραφικού έργου των πρωτεργατών του φιλοκαλικού κινήματος».

Η μεγαλύτερη έκπληξή μας ήταν στη διάρκεια της φετινής Διακαινήσιμης εβδομάδας (2024). Αρχαιοθετώντας παλιά τεύχη του περιοδικού ΠΡΩΤΑΤΟ, που πρόσφατα

αποκτήσαμε, βρήκαμε δημοσιευμένο στην ενότητα «Αγιορείτες υμνογράφοι» ειδικό αφιέρωμα στον Όσιο Χριστόφορο Προδρομίτη τον εξ Αρτης. Συγγραφέας του άρθρου είναι ο λόγιος μοναχός Πατάπιος Κausοκαλυβίτης και το σχετικό άρθρο δημοσιεύτηκε στο τεύχος 92 του περιοδικού. Το άρθρο αυτό είναι η κύρια Βιβλιογραφική πηγή για ό,τι δημοσιεύεται στη συνέχεια. Επίσης, βρήκαμε και άλλα στοιχεία από άλλες πηγές, που αφορούν συγκεκριμένα έργα του Οσίου Χριστοφόρου, για τα οποία ετοιμάζουμε νέες δημοσιεύσεις.

### **Σύντομα ιστορικά στοιχεία για τους κολλυβάδες.**

Οι Κολλυβάδες ήταν μέλη ενός κινήματος εντός της Ανατολικής Ορθόδοξης Εκκλησίας το οποίο ξεκίνησε το δεύτερο μισό του δέκατου όγδοου αιώνα στη μοναστική κοινότητα του Αγίου Όρους και το οποίο αγωνίστηκε για την αποκατάσταση των παραδοσιακών πρακτικών σε αντίθεση με αδικαιολόγητες καινοτομίες και το οποίο μετατράπηκε απροσδόκητα σε κίνημα πνευματικής αναγέννησης. Οι Κολλυβάδες υπήρξαν ο αντίποδας των ευρωπαϊστών, δηλαδή των επηρεασμένων από τις αρχές του Διαφωτισμού και του Εγκυκλοπαιδισμού.

Το όνομα του κινήματος προέρχεται από τα κόλλυβα (βρασμένο σιτάρι) που χρησιμοποιούνται για την τέλεση των μνημοσύνων. Οι υποστηρικτές του κινήματος ήταν Αθωνίτες μοναχοί, που ήταν αυστηρά προσκολλημένοι στην Ιερή Παράδοση και επέμεναν, ότι τα μνημόσυνα δεν πρέπει να τελούνται τις Κυριακές, γιατί αυτή είναι η ημέρα της Αναστάσεως του Κυρίου, αλλά το Σάββατο, που είναι η συνηθισμένη ημέρα, για να τιμάται η μνήμη των νεκρών. Ήταν επίσης υπέρ της συχνής λήψης της Θείας Κοινωνίας και εξασκούσαν την αδιάκοπη προσευχή της καρδιάς.

Η πρώτη παρέμβαση του Οικουμενικού Πατριαρχείου στο ζήτημα των μνημοσύνων της Κυριακής έγινε το 1772 με επιστολή του Πατριάρχη Θεοδόσιου Β', στην οποία δήλωνε, ότι, όσοι έκαναν μνημόσυνα το Σάββατο, ακολουθούσαν την αρχαία παράδοση, ενώ εκείνοι που τα τελούσαν τις Κυριακές «ούχ υπόκεινται κρίματι». Αφού απέτυχε αυτή η απόπειρα συμφιλίωσης, ο Θεοδόσιος Β' ή ο διάδοχός του Πατριάρχης Σαμουήλ Α' Χαντζερής (1773–1774) εξέδωσε Συνοδική Εγκύκλιο (1773), με την οποία παροτρύνει τους μοναχούς να ακολουθούν την πρακτική του μοναστηριού τους στο θέμα των μνημοσύνων και να αποφύγουν τις διαμάχες με άλλους για το ζήτημα αυτό. Και αυτή η συμβιβαστική παρέμβαση, που στόχευε στη συμφιλίωση των δύο ομάδων, απέτυχε.

Ακολούθησε Σύνοδος, η οποία συνεκλήθη το 1774 στη Μονή Κουτλουμουσίου, στο Άγιο Όρος, με εντολή του Πατριάρχη Σαμουήλ Χαντζερή. Συμμετείχαν σε αυτήν οι εφησυχάζοντες στο Άγιο Όρος πρώην Πατριάρχες Κωνσταντινουπόλεως Κύριλλος Ε' και Αλεξανδρείας Ματθαίος, τέσσερις πρώην και δύο ενεργοί Μητροπολίτες, καθώς και δύο Επίσκοποι από τη Θεσσαλονίκη. Παρευρέθησαν επίσης περίπου διακόσιοι

μοναχοί. Η Σύνοδος αποφάσισε, ότι, όσοι δεν αποδέχθηκαν την Συνοδική Εγκύκλιο του 1773, θα αναθεματιστούν και ζήτησε από το Πατριαρχείο να λάβει μέτρα. Παρά την αυστηρή γλώσσα, η έριδα συνεχίστηκε.

Τελικά, συνεκλήθη νέα Σύνοδος στην Κωνσταντινούπολη το 1776, υπό τον Πατριάρχη Σωφρόνιο Β', στην οποία παρευρέθη ο Πατριάρχης Ιεροσολύμων και δεκαέξι άλλοι ιεράρχες. Οι συμμετέχοντες δήλωσαν, ότι τα μνημόσυνα μπορούν να τελούνται είτε το Σάββατο, είτε την Κυριακή, και ότι το ζήτημα δεν θα συζητηθεί περαιτέρω. Σε αυτή την Σύνοδο αφορίστηκαν, μεταξύ άλλων, ο Άγιος Αθανάσιος ο Πάριος, ο Νεόφυτος Καυσοκαλυβίτης και ο Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης. Αργότερα βέβαια ήρθη ο αφορισμός

### **Ο Αγιορείτης Υμνογράφος Κολλυβάς Χριστόφορος Προδρομίτης ο Εξ Άρτης.**

Βρίσκεται στην Αγιορείτικη χορεία των Αγιορειτών πνευματικών μορφών και υμνογράφων.

Γεννήθηκε στην Άρτα το 1730 και έλαβε το όνομα Χριστόδουλος στο άγιο βάπτισμα. Διετέλεσε μαθητής του Ευγενίου Βουλγάρεως στα Ιωάννινα, στον Άθω και στην Κων/πολη, όπου, καθώς μαθαίνουμε από τον Γ.Ζαβίρα, χρημάτισε δάσκαλος των ανηψιών του Οικουμενικού Πατριάρχη Σεραφείμ (1757-1761). Αργότερα τον βρίσκουμε στο Άγιο Όρος να διδάσκει στην Αθωνιάδα, ενώ σύντομα ασπάστηκε το μοναχικό βίο στη Νέα Σκήτη, όπου πήρε το όνομα Χριστοφόρος. Αργότερα και με αφορμή την περί μνημοσύνων έριδα, εγκατέλειψε με τον γέροντά του Εφραίμ τη Νέα Σκήτη και αποσύρθηκε στην ησυχαστική Ιβηρητική Σκήτη του Τιμίου Προδρόμου, εξ ου και η προσωνυμία Προδρομίτης.

Ο σύγχρονός του λόγιος μοναχός Καισάριος Δαπόντες, γράφει γι' αυτόν στον Ιστορικό κατάλογό του: «Χριστοφόρος μοναχός Αρτινός λογιώτατος και φιλήσυχος ων, ήλθε εις το Άγιο Όρος και ησυχάζει» (Κ.Σάθα Μεσαιωνική βιβλιοθήκη τομ. Γ. Βενετία 1872 σελ.44-45).

Επίσης ο Ευλόγιος Κουρίλας Λαυριώτης, Μητροπολίτης Κορυτσάς, γράφει για τον Χριστοφόρο: «Περί του Χριστοφόρου, ούτινος πολλά χειρόγραφα εκληρονόμησεν εξ αγοράς η αδελφότης των Ιωασαφαίων εγράφησαν τινά εν Γρηγ.Παλαμά (Τομ.Β σελ116 υπό του Αρχιμ. Χριστοφόρου Κτενά ...) Εχρημάτισεν εν τη Νέα Σκήτη κατ' αρχάς και εις την έρημον του Άθωνος... είτα αποκατεστάθη εις την Ιβηρητικλήν σκήτην εντεύθεν και Προδρομίτης, αλλά συνήθως παρά τοις συγχρόνοις είναι γνωστός ΩΣ ΑΡΤΗΝΟΣ. (Κ .Σάθα Νεολλην.Φιλ..605)....

Κατά τη διάρκεια της έριδος περί των μνημοσύνων που ενέκυψε στον Άθω, ο Χριστοφόρος συντάχθηκε στο πλευρό του θεωρητικού ηγέτη των Κολυββάδων Νεόφυτου Καυσοκαλυβίτη μαζί με τον Αγ.Αθανάσιο τον Πάριο, Αγάπιο Κύπριο,

Ιάκωβο Πελοποννήσιο, Παρθένιο Ζωγραφίτη και ερημίτη Παϊσιο καλλιγράφο. Στη διπλή Σύνοδο που έγινε στο Πατριαρχείο τον Ιούνιο και Ιούλιο του 1776 και που καταδίκασε το κίνημα των Κολλυβάδων, ο Χριστοφόρος μαζί με τους παραπάνω (πλην του Νεοφύτου) καθαιρέθηκε και αφορίστηκε για τις ιδέες του. Αργότερα προστέθηκαν στη χορεία τους οι Άγιοι Νικόδημος, και Μακάριος Νοταράς. Όμως τόσο ο Χριστοφόρος, όσο και ο Αθανάσιος Πάριος έλαβαν μετά από λίγο άφεση, έπειτα από σχετική αίτηση και ομολογία πίστεως. Όπως αναφέρουν ο Π.Χρήστου και ο Χ.Τζώγας «πρώτος ο εξ Άρτης Χριστοφόρος, πεισθείς υπό του διδασκάλου Σεργίου Μακροαίου, υπέβαλεν ομολογία πίστεως και αίτημα αθώσεως προς την Μ. Εκκλησίαν και έτυχε παρ' αυτής συγχωρήσεως».

Το 1779 ο Χριστοφόρος ορίστηκε από τον Πατριάρχη Νεόφυτο Ζ' (1789-1801) μέλος επιτροπής, η οποία συνέταξε τον εσωτερικό κανονισμό της Ιεράς Κουτλουμουσιανής Σκήτης Αγ.Παντελεήμονος.

Με τον σύγχρονο του Χριστοφόρου Άγ.Νικόδημο τον Αγιορείτη υπάρχει μια πνευματική σχέση, που φωτίζεται από ένα σημαντικό αριθμό επιστολών του, που προτάσσονται σε εκδόσεις έργων του δεύτερου, όπως στη «Νέα Κλίμακα» (Κων/πολις 1884), στο Εορτοδρόμιο» (Βενετία 1836) και στην ερμηνεία των αναβαθμών.

### **ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΙΤΗ**

Πλούσιο και σημαντικό είναι τόσο το υμνο-αγιολογικό όσο και το λοιπό συγγραφικό έργο του Οσίου Χριστοφόρου του Προδρομίτη του εξ Άρτης. Στον Συναξαριστή του Αγίου Νικοδήμου του Αγιορείτη αναφέρονται τα παρακάτω υμνοαγιολογικά πονήματα του Χριστοφόρου.

### **ΥΜΝΟΛΟΓΙΚΟ ΚΑΙ ΑΓΙΟΛΟΓΙΚΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΠΡΟΔΡΟΜΙΤΗ**

1. Κανόνες οκτώηχοι και ιδιόμελα στην εορτή της Γεννήσεως της Θεοτόκου
2. Σύντμησις εις τέσσερα του μεγάλου τρίτου τροπαρίου της Λιτής της Μεταμορφώσεως (κωδ.171 Κυριακού Καυσοκαλυβίων).
3. Ακολουθία Αγίου Αβραμίου
4. Ακολουθία του Αγ. Φιλαρέτου του Ελεήμονος
5. Κανόνες οκτάηχοι, προσόμοια και ιδιόμελα στον Άγιο Οσιομάρτυρα Σεραφείμ επίσκοπο Φαναρίου εκδοθέντα μετά και της εις αυτόν Ακολουθίας.
6. Εγκώμιο στη Σύλληψη της Αγίας Άννης.
7. Οκτώηχοι κανόνες στον Όσιο Ευθύμιο τον Μέγα

8. Μετάφρασις εις τον απλούν του υπό Μιχαήλ Ψελλού συγγραφέντος βίου του Αγ. Αυξεντίου του εν τω Βουνώ (14 Φεβρ)

9. Μετάφρασις ομοία του υπό Γρηγορίου Νύσσης εγκωμίου στον Αγ. Θεόδωρο τον Τήρωνα.

10. Ασματική ακολουθία της Αγ. Νεομάρτυρος Κυράννης της εν Θεσσαλονίκη.

11. Συμπλήρωσις της ασματικής ακολουθίας του Αγ. Μάρτυρος Χριστοφόρου.

12. Συμπλήρωσις της Ασματικής ακολουθίας του Οσίου Παχωμίου του Μεγάλου

13. Ασματική ακολουθία του Οσ. Παΐσιου.

**Σε κώδικες του Κυριακού των Καυσοκαλυβίων βρίσκουμε τα παρακάτω έργα του Χριστοφόρου.**

14. Αναπλήρωσις της ακολουθίας του Αγ.Μελετίου Πατρ.Αντιοχείας (Κώδ.116 και 170)

15. Κανών σεις τον Μέγα Ευθύμιο σε ήχο δ (Κώδ.126 και 163).

16. Κανών εις τον Όσιο Παΐσιον τον Μέγα σε ήχ.β

17. Τα ελλείποντα εκ της ακολουθίας του Οσ. Συμεών του Θαυμαστορείτου (Κώδιξ 151 και 172).

18. Τροπάρια εις την Ακολουθίαν της Ιεράς Εικόνας της Θεοτόκου της εν Πυρσώ της Ελλάδος (Προυσιωτίσης )(Κώδ.155)

19. Μικρός Εσπερινός αποτομής Τιμ. Κεφαλής Τιμίου Προδρόμου (Κώδ.155 και 171)

20. Κανών εις τον Αγ. Νεομάρτυρα Μιχαήλ τον εξ Αγράφων της Θεσσαλίας σε ήχ.β (Κώδ.136).

21. Η εόρτιος ακολουθία της Αγ. Νεομ. Κυράννης, ποιηθείσα παρά του οσιωτάτου διδασκάλου Χριστοφόρου του εκ της Ιβήρων Σκήτεως (δύο κανόνες στον όρθρο) (κωδ.163)

22. Στην καλύβη του Οσίου Παχωμίου στην ίδια σκήτη υπάρχει ακολουθία του Οσίου και Θεοφόρου πατρός Παχωμίου του Μεγάλου ποιηθείσα παρά του οσιωτάτου και σοφολογιωτάτου εν διδασκάλοις Χριστοφόρου του εκ της του Τιμίου Προδρόμου Ιεράς σκήτεως.

#### **ΑΛΛΑ ΕΡΓΑ.**

Στην Καλύβη των Ιωσαφαίων στα Καυσοκαλύβια ο Κώδιξ 18. Πίνακας νομοκανόνων συλλεχθέντων εκ διαφόρων ιερών και θείων κανόνων των θεοσόφων αποστόλων, των Αγίων Συνόδων τε και των πνευματεμόρων πατέρων και άλλων σοφών ανδρών των

εκ της Εκκλησίας προς παντοίαν υπόθεσιν. Πρόκειται για ιδιόγραφο κώδικα που παραδίδει το μετέπειτα δημοσιευθέν «Κανονικό» του Χριστοφόρου.

**Δύο είναι τα βιβλία που ξεχωρίζουν από τα υπόλοιπα έργα.**

1. «**ΒΙΒΛΙΟΝ ΚΑΛΟΥΜΕΝΟΝ ΟΝΟΜΑΣΤΙΚΟΝ ΠΑΝΑΓΙΟΝ**», περιέχον δηλαδή πάντων των αγίων της καθ' ημάς Εκκλησίας τα ονόματα. Στο Πανάγιον, που δημοσιεύθηκε το 1808, καταγράφεται η ημερομηνία της μνήμης κάθε αγίου και τα σχετικά αγιολογικά αναγνώσματα. Επίσης στο βιβλίο περιέχεται ο λόγος της μετανοίας του Αγίου Γρηγορίου του Παλαμά σε «απλήν φράσιν» από τον Χριστοφόρο. Ο περιεχόμενος επίσης λόγος περί νηστείας είναι έργο του Αγ. Αναστασίου του Σιναΐτη, που δημοσιεύτηκε εδώ στο πρωτότυπο, ενώ ο Λόγος «εις την Σύλληψιν της Αγίας Άννης» είναι έργο του Χριστοφόρου.

2. Το **ΚΑΝΟΝΙΚΟΝ**, δηλ οι θείοι κανόνες των αγίων και πανσέπτων Αποστόλων, των οικουμενικών και τοπικών συνόδων και των κατά μέρος θεοφόρων πατέρων, εν επιτομή συνειλεγμένοι παρά Χριστοφόρου μοναχού. Ο Μανουήλ Γεδεών μας πληροφορεί ότι τυπώθηκε το έτος 1800 και το έργο αυτό έγινε μετά από παράκληση Αθωνιτών μοναχών, καθώς οι τελευταίοι δυσκολεύονταν στην εύρεση των κανόνων που ήταν διασπαρμένοι σε πολλά και διαφορετικά κείμενα. (για το έργο αυτό θα ακολουθήσει αναλυτικότερο άρθρο).

Ένα άλλο αξιωματικόν έργο του Χριστοφόρου είναι και οι «Τύποι εικοσιεννέα επιστολών». Περιλαμβάνονται στο έργο ΚΗΠΙΟΣ ΧΑΡΙΤΩΝ του Αγίου Νικοδήμου του Αγιορείτη. Στα προλεγόμενα της έκδοσης γράφονται τα εξής: «Έπονται άλλοι εικοσιεννέα τύποι επιστολών,... φιλοπονηθέντες παρά του οσιωτάτου και σοφολογιωτάτου διδασκάλου ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΕΞ ΑΡΤΗΣ, του εν τη ιερά σκήτη του Προδρόμου ενασκουμένου, ημίν δε κατά πνεύμα πατρός και αδελφού ομοψυχωτάτου».

Εκτός των ανωτέρω έργων του Χριστοφόρου και επιπλέον των επιστολών που προτάσσονται σε αγιονικοδημικά έργα σώζονται δύο επιστολές του προς τον ιερομ. Κύριλλον τον Καστανοφύλλον, απόσπασμα επιστολής του προς τον Άγιο Νικόδημο τον Αγιορείτη (με ημερομηνία 4 Ιουνίου 1809) καθώς και επιστολή του το 1800 προς τον Οικουμενικό Πατριάρχη Νεόφυτο τον Ζ', που περιελήφθηκε στην έκδοση του «Κανονικού».

### **Επίλογος**

Ευχαριστούμε τον δωρεοδότη Τριαδικό Θεό, που μας αξίωσε να βρούμε τα στοιχεία εκείνα, που αφορούσαν στον μεγάλο Άγιο του Κολλυβαδικού κινήματος Χριστοφόρο Προδρομίτη τον εξ Άρτης. Συνεχίζουμε όμως να τιμάμε στην εορτή των «εν Άρτη Αγίων» ΜΟΝΟ ΕΠΤΑ ΑΓΙΟΥΣ αγνοώντας προκλητικά την ύπαρξη και άλλων

αγνώστων Αγίων. Έχουμε καταθέσει και αποδείξει γραπτώς στους αρμοδίους, ότι υπάρχουν τουλάχιστον ΕΙΚΟΣΙ ΑΓΙΟΙ, εκ των οποίων άλλοι κατάγονταν και άλλοι έδρασαν στην περιοχή της Άρτας. Αναφέρουμε μερικούς: Ιερομάρτυς Σάββας ο Γρούσης, Όσιος Γεννάδιος ο εκ Καλαρρυτών, ανώνυμος Αρτινός νεομάρτυρας του οποίου το μαρτύριο είδε και το συναξάριό του έγραψε ο Όσιος Μάξιμος ο Γραϊκός κ.α. (σχετ. αρθ. Πρωτ. 1384/20 – 11 – 2017)

Είναι δυστυχώς και αυτό ένα τρανταχτό δείγμα της σύγχρονης τοπικής πνευματικής παρακμής. Χαιρετίζουμε με πνευματική χαρά τη γνωριμία μας με έναν ακόμα Όσιο της τοπικής «εν Άρτη Εκκλησίας», ζητώντας τις πρεσβείες του «εν τω αστέγκτω βήματι εν Εκείνη τη Ημέρα».

Χαίρε έσοπτρον της σοφίας·

χαίρε άροτρον αληθείας.

Χαίρε Ευαγγελίου ο κηρύξας τους νόμους·

χαίρε καρδίας δέει στέρξας θεσμούς πατρώους.